

**ГАЗЕТА «НАРОДНЫ ЗВОН» І ВЫБАРЧАЯ КАМПАНІЯ ЦЭНТРАСАЮЗА
У ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ У 1930 г.**

А.С. Горны, магістрант

*Навуковы кіраўнік – А.А. Каваленя, д.г.н., прафесар
Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы*

Удзел беларускай меншасці ў парламенцкіх выбарах міжваеннай Польшчы з'яўляецца адной з цікавых старонак гісторыі заходнебеларускага рэгіёна. Уздым грамадска-палітычнага руху падчас кожнай выбарчай кампаніі прыводзіў да актывізацыі старых палітычных групавак і ўтварэння новых, якія імкнуліся ўсялякімі сродкамі забяспечыць прыхільнасць розных пластоў грамадства. Не апошняе месца ў гэтым займаў перыядычны друк. Сродкі масавай інфармацыі заўсёды адыгрывалі важную ролю ў ідэалагічным уздзеянні на масы, забяспечваючы стварэнне пэўнага інфармацыйнага поля, карыснага для той ці іншай палітычнай сілы.

Беларускі нацыянальны рух сустрэў выбары ў польскі парламент 1930 г., як і два гады раней, раз'яднаным. У яго рамках існавала прынамсі чатыры розныя плыні, кожная з якіх прэтэндавала на дэпутацкія мандаты. Першую плыню ўзначальвалі прыхільнікі камуністаў, другую – сябры беларускіх нацыянальна-дэмакратычных арганізацый. Ад апошняй плыні неўзабаве адкалоліся некалькі дзеячоў, якія стварылі групу беларускіх незалежных радыкалаў [1, л. 92 – 93]. Нарэшце да выбарчай акцыі далучыўся і Цэнтральны саюз культурна-асветных і гаспадарчых арганізацый і інстытуцый (Цэнтрасаюз). Гэтая арганізацыя, створаная ў верасні 1930 г. аб'яднала вакол сябе прыхільнікаў т. зв. групы Луцкевіча – Астроўскага, якая пасля разгрому Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады адмовілася ад актыўнай палітычнай барацьбы і пачала шукаць кампрамісаў з

польскімі ўладамі з мэтай пэўных саступак для беларускага насельніцтва. Лідары групы прапанавалі ідэю “пазітыўнай працы”, паводле якой беларусам неабходна звяртаць увагу перадусім на развіццё культурнай і асветнай дзейнасці ў межах Польшчы [2, с. 2]. Аднак памяркоўнасць пазіцый Цэнтрасаюзу была раскрытыкавана ўсімі беларускімі палітычнымі групамі, якія не безпадстаўна лічылі гэтую арганізацыю “паланафільскай” і “ўгодніцкай”.

Трэба адзначыць, што Цэнтрасаюз, нягледзячы на сваю праграму, не адмаўляўся ад удзелу ў палітычных акцыях, прыкладам чаго былі выбары 1930 г. Адмыслова для ўдзелу ў іх быў утвораны Галоўны Выбарны Камітэт Цэнтрасаюзу, старшынёй якога стаў Ф. Акінчыц [3, с. 68]. Неўзабаве замест газеты “Наперад”, якая выдавалася прыхільнікамі Цэнтрасаюзу яшчэ з 1929 г., пачала выходзіць газета “Народны звон”. Апошняя з’яўлялася фактычна рупарам арганізацыі ў яе выбарчай кампаніі. Рэдактарам новага выдання стаў кааператар і сябра Віленскай гарадской рады Кузьма Крук.

На старонках “Народнага звона” ўжо з першага нумару пачалі з’яўляцца найбольш важныя інфармацыйныя і прапагандысцкія матэрыялы аб падрыхтоўцы выбарчай кампаніі Цэнтрасаюза. Так, у артыкуле “З чым мы ідзем да выбараў” падкрэслівалася, што Цэнтрасаюз удзельнічае ў выбарах па той прычыне, што ў Заходняй Беларусі не існуе беларускіх партый, якія б змаглі павесці народ да выбарных урнаў [4, с. 1]. Зразумела, што гэта не адпавядала рэчаіснасці, але правілы палітычнай гульні патрабавалі такіх выказванняў. У іншым артыкуле прама сцвярджалася, што арганізацыя не валодае грошамі для правядзення выбарчай акцыі, але мае над сваімі канкурэнтамі адну вялікую перавагу: калі іншыя партыі і аб’яднанні, на думку аўтара, пачынаюць сваю працу непасрэдна перад выбарамі, то культурныя арганізацыі, якія ўваходзяць у Цэнтрасаюз, працуюць ужо “дзясяткі гадоў, з дня на дзень вядуць сваю нявідную, але карысную працу” [5, с. 2]. Заўважым, што беларускія паланафілы сапраўды былі абмежаваны ў фінансавых сродках. Па прычыне іх недахопу яны высунулі сваіх кандыдатаў толькі ў 3-х выбарчых акругах: Навагрудскай, Лідскай і Свянцянскай [6, с. 1]. Планавалася далучыць да гэтага і Беластоцкую акругу, але з-за адмоўнага стаўлення адміністрацыі стварыць уласны спісак у гэтым рэгіёне Цэнтрасаюзу так і не ўдалося [7, с. 3].

Даволі цікавым дакументам, які быў надрукаваны на старонках “Народнага звона” з’яўляецца “Наказ Галоўнай Рады Цэнтрасаюза кандыдатам на паслоў у Сойм і Сенат, прыняты і зацверджаны на I сесіі Галоўнай Рады 28 верасня 1930 г.”. У ім прапісваліся тыя дамаганні ў палітычнай, сацыяльна-эканамічнай і культурнай сферах, якія павінны былі агучыць у парламенце будучыя дэпутаты ад Цэнтрасаюзу. Прадугледжвалася дамагацца заканадаўчага акта аб шырокай аўтаноміі на беларускіх землях і поўнага забеспячэння патрэбаў беларускага нацыянальна-культурнага жыцця. У сацыяльна-эканамічнай плоскасці Цэнтрасаюз патрабаваў перадачу зямлі сялянам без выкупу, зніжэнне ўсіх падаткаў, урэгуляванне справы сервітутаў на карысць сялянства і скасавання асадніцтва на беларускіх землях. Акрамя гэтага, дзяржаве прапаноўвалася правесці шырокую меліярацыю, увесці адзіны падатак і аказваць дапамогу сялянству ў пашырэнні сельскагаспадарчай кааперацыі. Вялікая ўвага надавалася і культурна-асветнаму накірунку: вылучаліся патрабаванні ўраўноўвання правоў беларускай мовы з правамі дзяржаўнай на ўсіх беларускіх землях Польшчы, скасавання моўнага закона 1924 г., задавальнення патрэбаў беларускага школьніцтва, беларусізацыі духоўных школ і стварэння пры Віленскім універсітэце Беларускага педагагічнага інстытута [8, с. 1 – 2]. У цэлым, гэта выбарчая праграма мала чым адрознівалася ад праграм іншых беларускіх групавак, аднак рэпутацыя Цэнтрасаюза як “паланафільскай” арганізацыі накладвала на яе значны цень.

Разам з выбарчымі ўстаноўкамі, у “Народным звоне” былі надрукаваны і спісы кандыдатаў, якіх Цэнтрасаюз выставіў на выбары. Сярод іх былі дзеячы, якія ў асноўным з’яўляліся працаўнікамі на культурна-адукацыйнай ніве. Нягледзячы на тое, што ў Цэнтрасаюз уваходзілі даволі вядомыя беларускія палітыкі (А. Луцкевіч, Р. Астроўскі, Ф. Акінчыц і інш), было вырашана правесці ў парламент людзей з больш-менш спрыяльнай палітычнай рэпутацыяй. Так, у спісах значыліся асобы дырэктароў Віленскай і Клецкай беларускіх гімназій А. Міхалевіча і Р. Якубёнка, беларускіх настаўнікаў С. Караля і В. Грышкевіча, сялян і землеўладальнікаў А. Антановіча, М. Логаша, Я. Ярашэвіча, выдаўцоў К. Крука і А. Войціка. Амаль усе яны ў мінулым былі сябрамі Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады, што з тактычных прычынаў неаднаразова падкрэслівалася. Сярод вядомых дзеячоў у спісах фігуравалі прозвішчы М. Міцкевіча, брата Я. Коласа, і П. Арцішэўскага – старога адваката, які, аднак, раней нічым не вызначаўся ў беларускім руху [9, с. 1 – 2].

Выбары, якія адбыліся 16 – 23 лістапада 1930 г. не прынеслі беларусам поспеху. Дзякуючы ўкраінцам, у парламент прайшоў толькі адзін беларус. Спіс Цэнтрасаюза пацярпеў паражэнне,

аднак сярод усіх беларускіх спісаў ён стаяў на першым месцы, атрымаўшы ў сукупнасці 14 124 галасы [10, с. 2; 1, л. 97 – 98]. Гэта пэўны час было своеасаблівым “бальзамам” на душу кіраўнікоў Цэнтрасаюза. Аднак удзел у выбарах 1930 г. стаў кульмінацыяй усёй палітычнай дзейнасці гэтай арганізацыі. Зрабіўшы сваю справу, у снежні 1930 г. перастаў выходзіць “Народны звон”, замест яго з’явілася новае выданне. Паступова ад Цэнтрасаюза пачалі аддаляцца дзеячы, якія прымалі актыўны ўдзел у выбарах. Дасягнуць такой моцы, якая была падчас выбарчай кампаніі Цэнтрасаюзу так і не ўдалося. У будучым арганізацыю чакалі расколы і хуткі заняпад. Нягледзячы на гэта, Цэнтрасаюз пакінуў пэўны след у гісторыі Заходняй Беларусі, які яшчэ не да канца вывучаны сучаснымі даследчыкамі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Пашкевіч, А.В. Парламенцкія формы змагання за нацыянальныя і сацыяльныя правы беларускага народа ў міжваеннай Польшчы (1921 – 1930 гг.): дыс. ... канд. гіст. навук: 07.00.02 / А.В. Пашкевіч. – Мінск, 2006. – 162 л.
2. Наперад! // Наперад. – 1929. – № 1. – С. 1 – 2.
3. Wappa, E. Okoliczności powstania Centralnego Związku Białoruskich Organizacji i Instytucji Kulturalno-Oświatowych («Centrasajuzu») i jego udział w wyborach 1930 r. / E. Wappa // Białoruskie Zeszyty Historyczne. – 1994. – №1. – S. 63 –72.
4. З чым мы ідзем да выбараў // Народны звон. – 1930. – № 1. – С. 1.
5. На выбары – бяз грошы! // Народны звон. – 1930. – № 1. – С. 2.
6. Ад Галоўнага Выбарнага К-ту “Беларускага Цэнтрасаюзу” // Народны звон. – 1930. – № 2. – С. 1.
7. Хроніка // Народны звон. – 1930. – № 4. – С. 3.
8. Наказ Галоўнай Рады Цэнтральнага Саюзу Беларускіх Культурна-Асьветных і Гаспадарскіх Арганізацыяў і Інстытуцыяў кандыдатам на паслоў у Сойм і Сэнат, прыняты і зацверджаны на I Сэсіі Галоўнай Рады – 28 верасня 1930 г. у з’вязку з выбарамі // Народны звон. – 1930. – № 1. – С. 1 – 2.
9. Нашы кандыдаты ў Сойм і Сэнат // Народны звон. – 1930. – № 2. – С. 1 – 2.
10. Што далі нам выбары? // Народны звон. – 1930. – № 5. – С. 2.